

Скабара Роман Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент

Худоба Володимир Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
м. Львів, Україна, e-mail: borakuda1974@gmail.com

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
м. Львів, Україна, e-mail: khudoba.volodymyr@gmail.com

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ПОДРОЖЕЙ В УКРАЇНІ

Мета дослідження полягала в аналізі змісту понятійно-термінологічної системи багатоаспектного явища, яким є освітні подорожі. Для досягнення дослідницької мети опрацьований значний масив статистичної та аналітичної інформації, що характеризує структурно-динамічні процеси в галузі вищої освіти в Україні.

Методика дослідження передбачала використання офіційних статистичних джерел та аналітичних розвідок громадських організацій, які працюють у царині освітніх реформ. Загальнонаукові методи дослідження оптимізували процес порівняння окремих складових частин освітніх подорожей.

Результати дослідження. Встановлені головні структурно-динамічні процеси, які відбуваються в освітній галузі України. При стабілізації кількості закладів вищої освіти і кількості здобувачів вищої освіти зростають обсяги освітньої міграції як громадян України за кордон, так і іноземних громадян – в Україну. Відбувається трансформація географічної структури складу країн походження іноземних громадян, так і країн перебування студентів – громадян України.

Наукова новизна. Запропоновано нове поняття терміну «академічна мобільність». Здійснена кількісна оцінка потенціалу освітніх подорожей, пов'язаних з можливістю реалізації здобувачами вищої освіти та працівниками закладів вищої освіти права на академічну мобільність. Наведено порівняльну характеристику складових частин освітніх подорожей.

Практичне значення полягає у можливості використання організаторами туризму та адміністраціями закладів вищої освіти рекомендацій, що сформульовані у статті. Наголошуємо, що організаторів туризму зобов'язані з користю використати ті можливості, які з'являються для розвитку та трансформації туристичного ринку в Україні.

Ключові слова: академічна мобільність, освітній туризм, освітня подорож.

Скабара Роман Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент

Худоба Володимир Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент,

Львовский государственный университет физической культуры имени Ивана
Боберского, г. Львов, Украина, e-mail: borakuda1974@gmail.com

Львовский государственный университет физической культуры имени Ивана
Боберского, г. Львов, Украина, e-mail: khudoba.volodymyr@gmail.com

АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПУТЕШЕСТВИЙ В УКРАИНЕ

Цель исследования заключалась в анализе содержания понятийно-терминологической системы многоаспектного явления, каким есть образовательные путешествия. Для достижения исследовательской цели проработан значительный массив статистической и аналитической информации, характеризующей структурно-динамические процессы в области высшего образования в Украине.

Методика предусматривала использование официальных статистических источников и аналитических исследований общественных организаций, работающих в области образовательных реформ. Общенаучные методы исследования оптимизировали процесс сравнения отдельных составных частей образовательных путешествий.

Результаты исследования. Установлены главные структурно-динамические процессы, происходящие в сфере образования Украины. При стабилизации количества высших учебных заведений и количества соискателей высшего образования растут объемы образовательной миграции как граждан Украины за границу, так и иностранных граждан - в Украину. Происходит трансформация географической структуры состав стран происхождения иностранных граждан, так и стран пребывания студентов - граждан Украины.

Научная новизна. Предложено новое понятие термина «академическая мобильность». Осуществлена количественная оценка потенциала образовательных путешествий, связанных с возможностью реализации соискателями высшего образования и работниками высших учебных заведений права на академическую мобильность. Приведена сравнительная характеристика составных частей образовательных путешествий.

Практическая значимость состоит в возможности использования организаторами туризма и администрациями высших учебных заведений рекомендациями, которые сформулированы в статье. Подчеркиваем, что организаторы туризма обязаны с пользой использовать те возможности, которые появляются для развития и трансформации туристического рынка в Украине.

Ключевые слова: академическая мобильность, образовательный туризм, образовательная путешествия.

UDC 910.2:378:316.44

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.61.38-43>

Skabara Roman Mykhailovych,
Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor
Khudoba Volodymyr Volodymyrovych,
Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor

Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture, Lviv,
Ukraine, e-mail: borakuda1974@gmail.com
Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture, Lviv,
Ukraine, e-mail: khudoba.volodymyr@gmail.com

ACADEMIC MOBILITY AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL TRAVEL IN UKRAINE

Purpose of the study was to analyze the content of the conceptual and terminological system of the multifaceted phenomenon, which is educational travel. To achieve the research goal, a significant array of statistical and analytical information has been developed, which characterizes the structural and dynamic processes in the field of higher education in Ukraine.

The research methodology involved the use of official statistical sources and analytical surveys of public organizations working in the field of educational reforms. General scientific research methods have optimized the process of comparing individual components of educational travel.

Results. The main structural and dynamic processes that take place in the educational sector of Ukraine are established. With the stabilization of the number of higher education institutions and the number of applicants for higher education, the volumes of educational migration of both Ukrainian citizens abroad and foreign citizens to Ukraine are increasing. There is a transformation of the geographical structure of the countries of origin of foreign citizens, and the countries of residence of students - citizens of Ukraine.

Scientific novelty. A new concept of the term "academic mobility" is proposed. The potential of educational trips related to the possibility of realization of the right to academic mobility by applicants for higher education and employees of higher education institutions has been carried out. A comparative description of the components of educational travel is given.

The practical significance lies in the possibility of use by tourism organizers and administrations of higher education institutions of the recommendations formulated in the article. We emphasize that tourism organizers are obliged to take advantage of the opportunities that arise for the development and transformation of the tourism market in Ukraine.

Key words: academic mobility, educational tourism, educational trip.

Постановка проблеми. Однією з домінантних ознак сучасного суспільства є прагнення до отримання нових знань і навичок, які б дозволили підвищити рівень конкурентоздатності молодшої людини на ринку праці. Важливим, але не єдиним, джерелом таких знань і навичок в Україні залишаються заклади вищої освіти (далі – ЗВО): коледжі, училища, технікуми, університети, академії та інститути.

Предметом аналізу є понятійно-термінологічна система такого явища, як освітні подорожі (Рис. 1). Зазначимо, до останнього часу терміни «освітні подорожі» і «освітній туризм» були абсолютно тотожними, бо не існувало інших видів чи форм освітніх мандрівок як ті, що складають зміст освітнього туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українських джерелах наявна значна кількість наукових публікацій, що ґрунтовно чи побіжно зачіпають проблематику, що є предметом статті. Наприклад, комплексні підходи до виокремлення видів та форм туризму містяться у працях Любіцевої О.О., Сокола Т.Г., Федорченка В.К. та інших. Окремі аспекти передумов, актуального стану і перспектив розвитку освітнього туризму в світі та Україні висвітлені у статтях Ткачук Л.М., Устименко Л.М., Клок О.П. [1,2,3]. Зміни в розумінні цієї проблематики відбуваються паралельно з діями з реалізації права здобувачів вищої освіти в Україні на академічну мобільність, що є одним з принципів Болонського процесу.

Вклад основного матеріалу. Академічна мобільність – це поїздки здобувачів вищої освіти, працівників ЗВО чи їх адміністрації в інші заклади освіти на території власної держави або закордон з метою навчання, мовного та наукового стажування, участі у спільних проєктах, викладання, участі у наукових дослідженнях, підвищення кваліфікації.

Головні аспекти академічної мобільності в Україні врегульовані Положенням про порядок реалізації права на академічну мобільність, яке затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. №579 [4].

Вказане Положення спрямоване на реалізацію Закону України «Про вищу освіту», ухваленого 1 липня 2014 р. [5] та Спільної декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19 червня 1991р. (Болонська декларація).

Положення виокремлює за місцем реалізації права на академічну мобільність внутрішню і міжнародну, подає визначення основних її видів: ступенева і кредитна. В практиці ЗВО держав Європейського Союзу використовують і такі види академічної мобільності як внутрішньо-факультетська, внутрішньо-університетська, вертикальна і горизонтальна тощо.

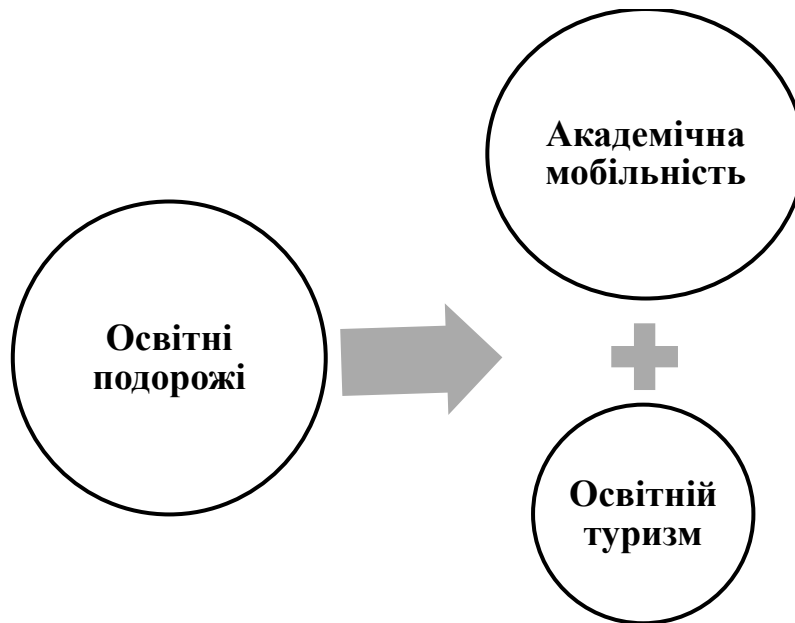

Рис. 1. Складові частини освітніх подорожей

Документ також містить перелік джерел фінансування наукових обмінів, якими можуть бути кошти міжнародних програм і організацій, власні надходження вищих навчальних закладів, кошти фізичних або юридичних осіб; безоплатним навчання може бути у разі взаємного обміну здобувачами вищої освіти.

Не можливо сперечатися з тим твердженням, що найперспективнішим і наймасовішим напрямом реалізації права на академічну мобільність в Україні можуть бути ступеневе чи кредитне навчання українських студентів в закордонних ЗВО.

В 2019/20 навчальному році в Україні працювали 619 ЗВО, що на 391 одиницю менше 1994/95 н. р. [6]. Зменшення відбулось, бо, по-перше, не маємо інформації по АР Крим та по тимчасово окупованій частині Луганської та Донецької областей, по-друге, відбулись зміни в структурі складу ЗВО.

За аналізований період кількість коледжів, технікумів та училищ зменшилась на 440 од., а кількість університетів, академій та інститутів – зросла на 49 од.

В 2019/20 н. р. в усіх ЗВО України навчалось 1439,7 тис. студентів, що лише на 6,1% менше за 1994/96 н. р. (1533,5 тис.). Водночас, якщо порівняти показники 2013/14 н. р. з 2014/15 н. р., маємо зменшення кількості студентів аж на 363,4 тис. осіб або 17,7%.

У 2019 р. прийнято на навчання в усі ЗВО України 446573 осіб, з них за рахунок коштів державного бюджету 170048 осіб (38,1%) і 35453 осіб (7,9%) – за рахунок коштів місцевих бюджетів [7; с.122].

Лідерами за кількістю студентів є місто Київ (у 65 закладах - 324,3 тис. студентів), Харківська (32 і 150,4), Львівська (22 і 105,1), Дніпропетровська (25 і 89,6) та Одеська область (20 і 85,3) [7; с.125].

На нашу думку, саме науково-освітні центри, вказаних вище, регіонів вже і у найближчому майбутньому задаватимуть тренди в процесі реалізації принципів академічної мобільності у нашій державі.

На окрему увагу заслуговує динаміка кількості аспірантів та докторантів, які є суб'єктами права на академічну мобільність. В 2019 р. таких в усіх ЗВО України було 25245 і 1113 осіб відповідно; для порівняння, максимальна кількість здобувачів вищої освіти навчались в аспірантурі в 2010 р. (34653 чол.), в докторантурі в 2013 р. (1831 чол.).

Наводячи фрагменти статистичної інформації, ми намагаємося кількісно оцінити максимальний потенціал академічної мобільності в Україні, суб'єктами якої є як здобувачі вищої освіти, так і працівники ЗВО, кількість яких визначити доволі складно.

За інформацією Міністерства освіти і науки, у 2017/18 н. р. в освітньому процесі загалом було задіяно 612 882 педагогічних працівника. Зокрема, у закладах дошкільної освіти працювало 137 928 осіб; у закладах загальної середньої освіти – 437 471; у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – 37 483 [8; с. 11].

Держстат України подає інформацію, що середньооблікова кількість штатних працівників в освіті в 2018 р. становила 1365 тис. осіб [6; с.58]. Лише співставивши інформацію Міністерства освіти і науки України та Держстату України, можемо припустити, якою є кількість працівників закладів вищої освіти України: 1365 – 613 (?) = 752 (?) тис. осіб.

Результат наших обрахунків є всього лише припущенням, проте дає нам можливість оцінити потенціал академічної мобільності – сумарну кількість здобувачів вищої освіти (студенти, аспіранти, докторанти) і працівників закладів вищої освіти - 2,0-2,2 млн. осіб.

Звичайно, дії, спрямовані на забезпечення можливості реалізації права на академічну мобільність, які робить Міністерство освіти і науки, має за головну мету підвищення якості вищої освіти в Україні, а не сприяння чи пряме заохочення освітніх подорожей та освітнього туризму. Та організатори туризму можуть і повинні скористатися нагодою і долучитися до процесу в різних його формах та проявах.

Дотичним до освітніх подорожей, але вкрай не однозначним за своїм змістом і наслідками для українського суспільства є явище освітньої міграції. Цим терміном, зазвичай, позначають тривалі (більше одного року поспіль) поїздки громадян однієї країни з метою здобуття освіти у ЗВО інших країн. Обсяг явища різні міжнародні установи оцінюють у десятки мільйонів осіб.

Організатори туризму сьогодні активно працюють з тими молодими громадянами України, які навчаються чи прагнуть навчатися в закордонних університетах. Нижче наведені дані щодо кількості громадян України, що навчаються за кордоном (Таб. 1). Як бачимо, найбільша частина студентів – громадян України навчаються в ЗВО Польщі, далші місця займають Росія, Німеччина, Канада та Італія [9].

Позитивною, на нашу думку, є тенденція до збільшення кількості іноземних громадян, які навчаються в українських ЗВО; впродовж 2011-2019 рр. цей показник збільшився від 53,7 до 80,5 тис. осіб. Лідерами серед країн походження студентів – громадян іноземних держав низку років поспіль є Індія, Марокко, Азербайджан, Туркменістан та Нігерія.

Таблиця 1

Географічна структура виїзних та в'їзних потоків студентів, осіб і % [9,10].

Студенти - громадяни України, що навчаються за кордоном				Студенти – громадяни іноземних держав, що навчаються в Україні			
№	країна перебування	осіб	%	№	країна походження	осіб	%
1	Польща	33370	43,1	1	Індія	18429	22,9
2	Росія	11440	14,8	2	Марокко	8233	10,2
3	Німеччина	9638	12,4	3	Азербайджан	5470	6,8
4	Канада	3425	4,5	4	Туркменістан	5344	6,6
5	Італія	2536	3,3	5	Нігерія	4379	5,4
6	Чехія	2471	3,2	6	Туреччина	3764	4,7
7	США	1817	2,3	7	Китай	3527	4,4
8	Іспанія	1762	2,3	8	Єгипет	3499	4,3
9	Австрія	1625	2,1	9	Ізраїль	2561	3,2
10	Франція	1348	1,7	10	Узбекистан	2027	2,5
	Інші	8022	10,3		Інші	23237	28,9
	Разом	77454	100,0		Разом	80470	100,0

Серед ЗВО, які є найпопулярнішими серед іноземних студентів: Харківський національний медичний університет (4355 студенти-іноземці в 2019 р.), Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна (4351), Одеський національний медичний університет (4234), Національний медичний університет імені О.О.Богомольця (3378) та Запорізький державний медичний університет (2981 особа).

На наше переконання, з будь якої точки зору не обґрунтованим є ототожнення поїздок в межах академічної мобільності з освітнім туризмом. Основні ознаки двох різних видів освітніх подорожей наведені нами на рисунку 2.

Освітні подорожі	
Академічна мобільність	Освітній туризм
Учасники	
Здобувачі вищої освіти (студенти, аспіранти, докторанти), працівники ЗВО та їх адміністрація	+ інші
Мета	
Якісна вища освіта	Здобуття нових або застосування на практиці, набутих раніше, знань та навичок
Види та форми	
Навчання; мовне стажування; наукове стажування; спільні проекти; викладання; наукові дослідження; підвищення кваліфікації тощо	Мовні курси, екскурсії, літні школи тощо
Організатори	
Відповідні підрозділи ЗВО	Організатори туризму (туристичні оператори, туристичні агенти) + учасники
Терміни	
В межах навчального року	Канікулярний період (для здобувачів вищої освіти)
Тривалість	
Семестр, семестри, навчальний рік	Від однієї доби до року поспіль
Результат	
Конкурентоздатність учасників на ринку праці	

Рис. 2. Зміст освітніх подорожей

Водночас організатори освітнього туризму можуть бути промоутерами співпраці між ними та ЗВО, що має на меті розвиток освітніх подорожей в Україні. Головні напрями співпраці: а) представницькі послуги за кордоном щодо пошуку іноземних ЗВО-партнерів; б) консультаційні послуги щодо юридичних аспектів співпраці з іноземними ЗВО-партнерами; в) спільна організація промо-турів для представників іноземних ЗВО-партнерів; г) спільна організація мовних курсів для іноземних здобувачів вищої освіти в Україні; д) туристичні послуги для іноземних здобувачів вищої освіти в Україні тощо.

Висновки. Отже, оцінивши кількісний потенціал освітніх подорожей в межах реалізації права на академічну мобільність та запропонувавши уточнення до понятійно-термінологічної системи терміну «освітні подорожі», ми прагнемо звернути увагу організаторів туризму на ті можливості, які з'являються для розвитку та трансформації туристичного ринку в Україні.

Список використаних джерел

1. Ткачук Л. М. Освітній туризм у світі й в Україні / Л. М. Ткачук // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія «економіка, право, політологія, туризм». – 2010. – Т. 2, № 2. – С. 147–153.
2. Устименко Л.М. Освітній туризм як історико-культурне явище / Л.М. Устименко // Культура і мистецтво у сучасному світі. – 2014. – Вип. 15. – С.102-108.
3. Клок О.П. Складові стратегії розвитку освітнього туризму в Україні / О.П. Клок. // Ефективна економіка. – 2015. - №11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_52
4. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. №579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.03.2021).
5. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top> (дата звернення: 22.03.2021).
6. Державна служба статистики України: Заклади вищої освіти. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html (дата звернення: 22.03.2021).
7. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України за 2019 рік. Київ: ДССУ, 2020. 465 с.

8. Освіта в Україні: базові індикатори: інформаційно-статистичний бюлетень. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyiy-byuleten.pdf> (дата звернення: 22.03.2021).
9. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku> (дата звернення: 22.03.2021).
10. Іноземні студенти в Україні. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/> (дата звернення: 22.03.2021).

Список использованных источников

- 1.Ткачук Л. М. Образовательный туризм в мире и в Украине / Л. Н. Ткачук // Вестник Института международных отношений НАУ. Серия «экономика, право, политология, туризм». - 2010. - Т. 2, № 2. - С. 147- 153.
2. Устименко Л. Образовательный туризм как историко-культурное явление / Л.Н. Устименко // Культура и искусство в современном мире. - 2014. - Вып. 15. - С.102-108.
3. Клок А.П. Составляющие стратегии развития образовательного туризма в Украине / А.П. Клок. // Эффективная экономика. - 2015. - №11. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_52
- 4.О утверждении Положения о порядке реализации права на академическую мобильность: Постановление Кабинета Министров Украины от 12 августа 2015 №579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (дата обращения: 22.03.2021).
5. О высшем образовании: Закон Украины от 1 лип. 2014 №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top> (дата обращения: 22.03.2021).
6. Государственная служба статистики Украины: Учреждения высшего образования. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html (дата обращения: 22.03.2021).
7. Государственная служба статистики Украины. Статистический ежегодник Украины за 2019 год. Киев: ДССУ, 2020. 465 с.
8. Освіта в Україні: базові індикатори: інформаційно-статистичний бюлетень. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyiy-byuleten.pdf> (дата звернення: 22.03.2021).
9. Украинское студенчество за рубежом: данные в 2017/18 учебном году. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku> (дата обращения: 22.03.2021).
10. Иностраные студенты в Украине. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/> (дата обращения: 22.03.2021).

References

- 1.Tkachuk L. M. Osvitnii turyzm u sviti y v Ukraini / L. M. Tkachuk // Naukovyi visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU. Seriya «ekonomika, pravo, politolohiia, turyzm». – 2010. – Т. 2, № 2. – S. 147– 153.
2. Ustymenko L.M. Osvitnii turyzm yak istoryko-kulturne yavyshe / L.M. Ustymenko // Kultura i mystetstvo u suchasnomu sviti. – 2014. – Vyp. 15. – S.102-108.
3. Klok O.P. Skladovi stratehii rozvytku osvitnoho turyzmu v Ukraini / O.P. Klok. // Efektyvna ekonomika. – 2015. - №11. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_52
4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok realizatsii prava na akademichnu mobilnist : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 serpnia 2015 r. №579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 22.03.2021).
5. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 1 lyp. 2014 r. №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top> (data zvernennia: 22.03.2021).
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: Zaklady vyshchoi osvity. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html (data zvernennia: 22.03.2021).
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2019 rik. Kyiv: DSSU, 2020. 465 s.
8. Osvita v Ukraini: bazovi indykatory: informatsiino-statystychnyi biuleten. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyiy-byuleten.pdf> (data zvernennia: 22.03.2021).
9. Ukrainske studentstvo za kordonom: dani do 2017/18 navchalnoho roku. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku> (data zvernennia: 22.03.2021).
10. Inozemni studenty v Ukraini. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/> (data zvernennia: 22.03.2021).

Надійшла до редколегії 29.03.2021